Әулет жайлы: қысқаша Тарихи деректер, анықтамалар!

Жетпіс төрт жылдық жұбайлық өмірді тарихта қалдырған – Төреханбетлер әулетінің негізін қалаған, әулет шаңырағын көтерген арда АНА Балзада Шәміші қызынан осы Жалқаманнан бастау алады:

– Сүйікті халқым арда Анам „Ақ қошқыл!", „Әй қошқыл!" жаны жайдары АНА Қошқыл деп кетті-ау!

– Қысқаша: Балзада Шәміші қызы Ұлы Әйтеке бидің ұрпағының қызы!

– Қошқыл Ұлы Есет Көтібарұлы – Батыр ұрпағының Келіні! арда Анасы, Әжесі, халқының сүйікті болып тарихта қалды-ау!

– Балзада-Қошқылым 95 жыл ғұмыр – өмір кешті-ау. Жалған дүние-ай!

– Қошқылым мәңгілікке кетерде, маған – шалына көзін тоқтата қарап: „Енді жетім шал болып қалмағай... Бір Алла ақ тілегімді қабыл алғай!" деп тілеймін!" деген соңғы сөзін айтып кетті-ау, от дүние-ай!

Алматы қ. 14 наурыз, 2023 ж.

– Айтайынша, Қошқылым 74 жыл Кеңесшім, Қорғаным, Қолдаушым болып, жарық дүниеден өтті-ау... 30 октябрь ~~19.03.~~2024 ж.

Әулет тарихын еске алсақ... Өнегесі

– Иә, бүгінгі әулет тарихы бір шежіре! Барлық жазу-бір мәліметтерді жазып өткерген артына тастап. Қаламгер тоқсан бес жасты өткерген қарт Жазушы! тіршілікпен қоштасқалы отырған ұстаған

– Әулеттің шаңырағын 74 жыл көтеріп, Шәміші қызында орал-ған Қошқылым – Балзада Шәміші қызы отырғызып алып мақтаң кемесіне – мінезі, кетті-ау... к заголовка!

~~Өткен~~ өмірге көз жіберсек... Байқадам

– 1941* ж. Шалқар ауданы, Ақтөбе обл. Байқадам ауылы. Қорғантұз бастауыш мектебін үздік бағамен аяқтадым. Қуанышта шек жоқ! Бірақ...?

– Соғыс! соғыс! Соғыс! Ұстаздарымызды майданға алып кетті. Мектеп жабылды. Жеті-сегіз оқушы едік, біздерді маған ата-әжелерге көмекші-жұмысшы етіп жіберді...

– „Майданға тұз керек!" деген ұран етек алды! жасы-кәрісі бар

– „Кішкене тұз" атанған көлден сүймен мен шот пен, кетпен мен шауып, тұз шығарып, өгіз арбаларда күндіз-түні тұз шығарып, Шалқар темір жолына жеткізіп, бірнеше вагондарға тиеп, Батысқа жөнелтеміз... Бұл жолдар соғыс аяқталғанша болды-ау!

„Жас аңшы!"

„Жазғанда, менің кім екенімді білетіндер осылай атап кетті-ау! Бұл, әрине, шындық!

Жыл бойы белімдегі белдеуімде қапқа салынған қасқыр, түлкі, қарсақ, күзен, балпақ, сарышұнақ... қақпандары..! Бұл жылдары білетіндер „Дала тағысы!" деп те атап кетті-ау мені.

„Әй, Таумұрын, бері қара?!"

1947ж. Үйіміз Шалқар қаласына қыстайтын болды. Әкем қаланың бірнеше көшелерін аралап көріп, жермен жексен болып жатқан, тек шамалы ірге тасы қалған, бір бөлмелі кірпіштен қаланған „Осы жерге үйден бір бөлме, малға қора жасап, осыда қыстаймыз..." деді. Барлық жұмысты мен жасаймыз. Өзім аңға бастадым. Атбатышыр, 1949 жылдың суық күзінен бастап, әулеттің тұңғыш келіні Балзада Шәмші қызы маған көмек бере бастады...

Еске түседі-ау, 1949 жыл! 30 октябрь! Төрехановтар әулеті тұңғыш рет келінді болды! Ол – Балзада Шәмші қызы! Ол кездегі заң бойынша үйленген жастарды алты ай сынақтан өткен соң ғана НЕКЕГЕ тіркайтын еді. ЖАС ШАҢЫРАҚ...! Келесі жылы, 1950 жылы 9 мамырда

1949 жыл!

Балзада Шәмші қызы екеуміз некеге отырдық! Содан бері бір, сол некеге 74 жыл! 2024ж. Қошқылым шалып тастап, мәңгілікке кетті-у, жалған дүние-ай! „Қошқыл!"

Туыс-туғандары, замандастары „Қошқыл!" деп кеткен екен. „Ақ қошқыл!" „Би қошқыл!", кейде „Қошақан!" деп кеттім-ау! Мен де „Қошқыл!"

* * *

1950ж. Қошқылым маған жылы көзін сала: „Осы сен Алматыға (ол жылдары „Алма-Ата" деп атайтын) оқуға бар. Басың жұмыс істейді" деді-ау... Шаңырақ көтергенімізге жыл болмай, Алма-Атаға, ҚазГУ-ге (Қазақтың мемлекеттік тұңғыш университеті) оқуға кеттім! Оқуға студент болуыма Шалқарда үш жыл; б/д. Шалқар қаласының Советі, Шалқар аудандық „СОҚТУ" газетінде – үш жыл жұмыс істегенім арқау болды-ау.

2 КазГУ-ді қызыл дипломмен (отл.) бітірдім. 1950–1955 жж.
2 Ректор: „Сен Ленинградқа шығыстану кафедра-
сына аспирантураға оқуға бар" деп ұсыныс жаса-
ды. Жағдай-материалдық мүмкіндік жоқ.
Бір де үйімде
елде қалдым-ау!

2 *** Дара да дана ақын Сағынғали Сейітов
кішіпейілдік дастарханы басында: „Жігітім,
оқуға-аспирантураға бармағаның дұрыс болды.
Кейінгі тағы бірнеше жыл елде жалғыз тастау-
ың қайте болатын еді. КазГУ-де студент жолдар-
ында бес жыл жалғыз өзі қалатты-ау" деп күле
қарады. Оның көңіл-күйі түсіп кетті-ау...

2 *** ...Бір күні Шалқар ауданының „Заготзерно" басшысын комиссия
ауыстыруда. Оған алым-берім жасайтын комитет-
құрыпты. Шалқар қалалық Совет атқару тағайындапты-
нан мені сол комиссияға мүше етіп жұмыс істеді.
Комиссия екі айдан астам уақыт жұмыс істеді.
2 *** ...Бір жап-жас, тығыншықтай қыз үйме қой-
мада тау болып үйіліп жатқан астықтарға
қолындағы бір приборын тығып алып кейде тасына салып
береді. Бірақ ол бір қасақ астықты қайта салып
алады.
2 Бірде... „Осы сен қызда тіл жоқ па?!" деп қал-
жыңдадым... Бірақ ол қыз маған қарамайды,
жауап та бермейді! Кейін сұрастыра келіп,
ол қыздың Шымкентте астықтар сапасына
талдау жасайтын лаборатория курсын
бітірген маман екенін білдім.

2 *** Комиссияда екі айдай Шалқар қалалық Совет
атынан мүше болғаным себеп болды-ау,
2 Сол қызбен 1949 жылы 30 октябрьде Төрехан-
овтар шаңырағын көтердік!!! 1950 жылы
9 мамырда некеге отырдық! Ол қыз-Көшкіл-
Бальзада Шәмші қызы! Ой, дүние-ай, сол
Бальзадамен 74 жыл ойыбайлақ ғұмырымыз
өтті-ау...!!!

2 Айтайыншы, Бальзада Шәмшіқызы Төрехановтар
әулетін жарық дүниеге әкелген, тәрбиелеген,
әулетіне Отау тігуге өзі бастамашы бол-
ған, бәрін өзі бастап, өмірге әкелген анда
Анасы болып. онан соң дүниеден өтті-ау...!

2 Еске салғаным артық болмас, Отшал—
Балзада-Қошқалым ұлы Биіктің
қазақ халқының ұлы үш биінің
бірі, бірегей дана Әйтеке биінің
ұрпағының қызы!

2 Балзада-Қошқалым — Тәрекановтар әулетінің кіші, бүгінгі Бас Келіні! Туған-туыстары, жолдастары, жақыны: „Қошқал!“, „Ақ Қошқалым!“, „Би Қошқал!“ деп кетті-ау!

***

2 Қошқалым 1928–2023 ж.ж. ғұмыр кешті-ау! 95 жыл! „Қошақаным!“ дейтін Қошқалым, кейде, көп жағдайда, ал әулеті — бесіншісі едім-ау!

***

2 Балзада Шәмші қызы халық батыры Есет Көтібарұлының тортыншы — [illegible] тарихта қалды-ау! дана Отшал Анасы болып тарихта ... жетпіс төрт ұрпағының әжесі, 110 ...

2 Қошқалым осы жолдар авторының Кеңесшісі!!! Қорғаны!!! Қолдаушысы!!! ... Жан жарым ауыр ауруда тарихта қалды-ау..., жан жарым ауыр ауруда қалдым-ау! деп жатып: „Әкең қайда? Әкеңді сақтадың-ау! дүние-ай... жарық дүниемен қоштасып, Қошқалым естелікте жатыр, осы жолдар авторы ...

***

2 Еске салатыным, осы жолдар кітабында Қошақаным жайлы соңғы бірнеше суреттер, өте ауыр екінші бөлімін тұрғыдан, күткен, алты қамқорлы арқадым-ау! 74 жыл баққан аман алты бала Бас

2 жылдарда қарсыластардан аман әулетіне бас болдың! Шаңырақ Қошқалым — Қошақаным айтады!!! ... жатқан жерің жайлы болсын! Бір жыла қайта айтам!!! Шалы-жәмін!!! Жатқан жерің жайлы тілеймін мәңгілікке кетерде, маған Қошқалым

2 Ауда Қошқалым маңгілікке кетерде бердің-ау! Жан Қошқалым, жатқан жерің жайлы, топырағың торқа болғай. Ақ тілеуші на көзін тастап, жолдасың болғай ... шалың-Тауман иманың жаннаттан ... аман алып қалған Алла-ау! Кеңсай зираты. 74 жыл өзін аман ... Алматы, 2023 ж. Тәреканов!!!

***

2 Жаным — Қошқаламның соңғы сөзі: „Маған, шалыңа көзін тоқтата қарап: „Енді жетім шал болып қалмайсың!“ деді-ау. Сөйтіп, ақтық сапарға жүре берді-ау! Дүние-ай... Қошқаламның есімде мәңгілік қалған соңғы бір

2 Қошқаламның есімде мәңгілік қалған сөзі: „Мен қазір 95 жастамын! Енді бес жылда жүзге келемін! Жә, жүз жасаймын! Сонда сен қайда боласың?! деген сөзі қатты жүрегімде қалды-ау...
Қошқалым — Балзада Шәмші қызымен 30 октябрь — 1949 ж. — 14 жаңнуар 2024 ж. 74 жыл — некеде болдық-ау! Өмірге бір неше бала сыйлап кетті-ау. Жатқан жерің жайлы бол! Ақ Қошақаным!!! Мен құшақтап сүйіп ... жан Қошқалым! Сүйеттен тек тірімін!

Балзада Шәмшиқызы: Қолдаушым, Қорғаным..!

7 ұл өсіп-кетіп барұла ұрпағының төртінші буынның бас қаны!

7 ұл да дүние есіп Атаның ұрпағының сүйкімде Арда Анасы болып ~~жүрет~~ тарихта қалды-ау!

Балзада - Қошқолым тоқсан бес (1928-2023) ғұмыр кешіп, Тәрекеннің Әулетін жарық дүниеге әкеліп, өсірген, тәрбиелеген, бір қатарын әлемге танытқан Арда Ана!!!

Қошқолым мәңгілікке кетерде (өзі осы жайды біліп жатты-ау) маған көзін тоқтата қарап, қолын жалаңаш төсіме қойып: „енді жетім шал болып қаласың-ау...“ деп, сөзін қайталап, көзіне жас алды-ау...

Еңкейіп, бетінен сүйейін деп ыңғайлана бергенімде, көз жасым төсіндегі Қошқолымның жуып кетті-ау, дүние-ай, десеңші?!!

Жан Қошқолым жетпіс төрт жылдық кеңесшім, қорғаным! қолдаушым! болып, жарық дүниеден өтті-ау... Сөйтіп, менімен, балаларымен, арда сүйікті Халқымен қоштасып, мәңгілікке кете берді-ау, жалған дүние-ай..,

Жаным, жан жарым болған Балзада Шәмшиқызы менімен „Әкең қайда? Әкең қайда? Әкенді — сағындым-ау...“ деп қоштасып кетті-ау,..

* * *

Қайталаймын, жетпіс төрт жыл мені баққан, күткен, қарсыластардан қорғаған, талай ауыр аурулардан күтіп, емдеп аман алып қалған Қошқолым: „Әкең қайда? Әкенді сағындым-ау...“ деп қоштасып жүре берді-ау..

Жан жарым-ақ Қошқолым жайлы осы жолдар авторы соңғы бірнеше кітаптарында барынша естеліктер жазды-ау... жадын, ұмытылмас

Жанымдай, айнымас бауырымдай сыңар жолдасым, небір ауыр уақыттарда, уақытта баққан, күткен, оқиғаларда қорғап, аман алып қалған Балзада - Қошқолымай жалған жерің жайлы, топырағың торқа, иманың жолдасың болғай деп екі көзім „жаман“ шалын есіме түскен сайын жасқа толып, төсімді жуып, ұйқым ашылып, жүрегім сезіп өзгеріп, күндіз-түні түрегеліп отырамын!

Жалғасы келесі бетте

Қосылымның соңғы бір сөзі-ау...

2 – Әкесі-ау, – деп сөзін бастайтын деуші еді...
Содан қосылым:
2 – Мен қазір тоқсан бес жастамын! Ендеші: бес жылдан кейін жүз жаста боламын-ау. Сонда сен қайда боласың? – деп әзілмен күле маған көзін тоқтатып қарады... Бұл қосылымның соңғы сөздерінің бірі-ау, деп ойламаған қалдым-ау.

2 Қосылым „жаман“ шалын „мәңгілікке“ тастап кетеді-ау деп ешуақытта ойлаған жоқ едім! Ойпырмай, ә? Көзі жұмылғанша ақыл-есі, барлық қазақтың да арда сөздерін қайта айтқандай болды-ау...

2 Көзім ілінсе, болды, қосылым алдымда, қасымда бірдеңелерді істеп жүре береді... Бұл әлемде

2 74 жылдық жұбайлық ғұмыр!!! Менің есімде жиналмаса жазушы қарт жұбайлық мерзімдер-ау сирек кездесетін жұбайлық хабардар шалда деймін. Көп қызылмастардан біздің жұбайлық өмір-жайлар-ау... Балзада бір отбасында -іміз!

Неке!

2 Жан қосылым – Қымбатым – Балзада Шәмші қызы Төрехановамен 1949 жыл 30 октябрь + 2024 жыл 14 наурызға бір некеде тұрдық-ау... Иә, 74 жыл!

2 Қосылым нақ адамдық, айтылмас сүйіспеншілігі, түсінігі бүгінгі шалым-менің жеткізгенім жасқа – тоқсан алтыға жеткізді-ау, дүние-деседші, ә?! Өз мәңгілікке кетті-ау, үлкен жұбайлық әулетімізге тарихи деректерді!

2 Жан жарым әулетімізге тарихи деректерді қалдырып кетті-ау! Бұл топырағың жайлы болсын!

2 Жаным-ай, жатқан жерің жайлы, топырағың жайлы болғай! Ұлы Ата-Бабалар, әз-аға-лар аруақтары қорғап, қолдай жатқай!!!

Алматы қаласы, Алатау жағы,
Шалың Таумас Төреханов
2024ж.

6-беті
жалғасы келесі бетте

Есте қалатын естеліктер-ау...

2 Анасы - Балзада - Қошқыламанның тұңғыш ұлы Балтайдың - Баламбектің мына бір сүйікті Анасы жайлы естеліктерінен бір үзінді...

Еске түседі-ау, бұл: - Анасының тұңғыш ұлы Балтай - Балым-бектің сүйікті Анасы Балзада Шәмшіқызы жайлы ерекше еңбегі [illegible] болды ғой!

2 Балтайдың Анасы - Балзада Шәмші қызы туралы іс-шаралары; ақтық сапарға қамқорлығы; Анасының мәңгілік мекеніне шығаруы; Анасының мәңгілік еңбегі, қаржылай жұмсаған қайратты, қажырлы еңбегі, қаржылай шығыны шексіз болды-ау! Ұлым, шығынның еңбегін Бір Алладан қайтқай!!! Ұлы Ата-Бабаларының, Әз Аналарының әруақтары әркез қолдап, қорғап жатқай! Өзіңді, отбасыңды!!!

2 Ал Балтабайдың Шаңырағын ұстап, көтеріп отырған келінім Бибергенқызының еңбектеріне атасы ақ тілегін айтса, ақ батасын берді!!! Бір Алла қабыл алғай! Ақ періштелер әумин, дегегей!

***

Ақ Мамам - Әжекем-ау!

2 Анасының ардақты қызы Светлана естелігінен бір үзінді:

2 ... Ауылда сүйікті ақ Мамам ауруханада жатқан-да, барлық балаларының, немере-шөберелерінің аттарын-есімдерін жаңылмастан айтып, „Әкемді сағындым-ау, жатқан қалай?" деп сұрап, амандығын өтілеп жатқан-ды. Бұл сәтте Мамамның ақыл-есі, ден саулығы бір қалыпта сияқты еді-ау... Бір кезде Мамам „Шайларыңды ішсеңдер, жүрейік" деген ниет болды.

2 9 наурыз 2023ж.

***

2 „Мама!", „Отец!", „Отец!" деп бірнеше қарлыққан дауыспен, балаларының есіне сағынышпен қарап берді-ау. Менің екі көзім жасқа толып кетті-ау...

7-беті